

Az állami kulturális mecenatúra: a Nemzeti Kulturális Alap (NKA)

The cultural patronage of the State: National Cultural Fund of Hungary

Szerző: dr. Szaniszló Krisztián jogász- kulturális menedzser, Ph. D. hallgató, PPKE-JÁK

Összefoglaló

Magyarországon a holokauszt, valamint a szovjet típusú kommunista diktatúra és tervgazdaság egzisztenciális és fizikai értelemben megsemmisítette vagy külföldi száműzetésbe kényszerítette az arisztokrácia, a nagypolgárság, az úri és a polgári középosztály jelentős részét. Korábban ezek a műpártoló elit rétegek jelentős részt vállaltak a kulturális mecenatúrában. Ezért a rendszerváltás után is az állam maradt a domináns szereplő a kultúrafinanszírozásban, a 2008-tól hazánkba is begyűrűző villagazdasági válság pedig tovább gyengítette a magánpiaci szereplők részvételét a mecenatúra és szponzoráció terén. A rendszerváltás megteremtette az igényt egy központi költségvetéstől független, elkülönített állami pénzalap létrehozására, mely a kulturális téren jártas szakemberekre és művészekre bízta a kulturális források elosztását. Ez az intézmény az 1993-ban megalakult Nemzeti Kulturális Alap (NKA) lett, melyben a legfeljebb 25 %-ot kitevő, a kultúráért felelős miniszter számára fenntartott kereten kívül a bevételi források többi részét a kulturális élet szereplőiből rekrutálódott kollégiumok osztják el. Az NKA fő bevételi forrásai az ötöslottó szerencsejáték játékadójának 90 százaléka, az ún. üres hordozói szerzői jogdíjbevételek 25 %-a, valamint a pornográf tartalmú termékek és szolgáltatások utáni járulékfizetési kötelezettségként jelentkező ún. kulturális adó. Az NKA finanszírozásával olyan nemzeti jelentőségű kulturális művek valósultak meg, mint az olvasásnépszerűsítést szolgáló Nagy Könyv projekt vagy a fiatal és kezdő könnyűzenei formációk tehetséggondozását, hazai és külföldi fellépéseit, valamint lemezkiadását segítő Cseh Tamás Program.

Abstract

In Hungary, the Holocaust and the Soviet-style communist dictatorship, furthermore the planned economy existentially and physically destroyed or forced into exile the vast majority of the aristocracy, the bourgeoisie, the gentry and the upper middle class. Formerly these elite social classes took part in the cultural patronage significantly. Therefore the Hungarian State has remained the key player of the culture funding, even after the transition into democracy. The global economic crisis,

which emerged in Hungary in 2008, has further weakened the participation of private corporations and entrepreneurs in the fields of cultural patronage and sponsorship. The transition into democracy formed the need to create an extra-budgetary state fund, which consigns the distribution of financial resources of culture to the cultural professionals and artists. The National Cultural Fund of Hungary (NKA) was founded in 1993, in which there is a ministerial frame (the 25 percent of the annual revenues distributed by the minister of culture), however the 75 percent of the annual revenues are shared out by the colleges, and the members of these colleges are recruited from the artists and cultural professionals. The main sources of income of the NKA are the (90 percent of) gambling tax of the lottery 5, the 25 percent of the private copying levy and the cultural tax, which is imposed to pornographic products. The NKA has financed many cultural projects of national importance, such as the Big Book for promoting reading and the Cseh Tamás Program, which is a talent management patronage for youngster or inceptive pop bands to help them with mentoring and financing their foreign concert tours, recordings and CD releases.

1. A Nemzeti Kulturális Alap (NKA) létrejötte

Az állami kulturális mecenatúra legfontosabb, a számos jogszabályi változás, átszervezés és kormányváltás ellenére több mint két évtizede sikeresen működő intézménye a Nemzeti Kulturális Alap (NKA), melyre az egymással sokszor kultúrharcot vívó politikai szekértáborok is szinte teljes konszenzussal a rendszerváltás utáni magyar kultúrpolitika egyik legnagyobb vívmányaként tekintenek.²⁵

Már a szocializmus időszakában, az 1980-as években megindult a gondolkodás, elsősorban a Hazafias Népfront Művelődéspolitikai Bizottságában, hogy szükség lenne egy kulturális célokat szolgáló, a központi költségvetéstől független állami pénzalap létrehozására. Ennek oka abban a felismerésben rejlett, hogy a központi költségvetés forrásaiból csak a közművelődési terület és a kiemelt nemzeti intézmények finanszírozhatóak, míg a kulturális terület bizonyos szeleteinek finanszírozásáról a szükséges ismeretek hiánya, valamint a kulturális terület összetettsége és sokrétősége miatt a hagyományos kormányzati közigazgatási struktúrában működő illetékes szakminisztérium nem képes dönteni. Az állami költségvetés hagyományos, központi alrendszerei sem alkalmasak arra, hogy belőlük számtalan kisebb kulturális eseményt és kiadványt finanszírozzanak. Még Glatz Ferenc miniszterségének idején kapott megbízást két művelődéstörténész, Kuti Éva és Marschall Miklós egy olyan átfogó kutatásra, melynek célkitűzése

²⁵ „Fontos érték, melyet meg kell őrizni” - interjú L. Simon Lászlóval In BAJNAI Zsolt: *A kultúra szolgálatában- 20 éves a Nemzeti Kulturális Alap*. NKA Igazgatósága, Budapest, 2013. 22-23.

az volt, hogy felmérje a kultúra finanszírozásának különböző modelljeit a második világháború utáni Európában, Magyarországon is hasznosítható analógiákat keresve.²⁶

A rendszerváltással együtt járó privatizációs hullám számos, korábban monopolhelyzetben lévő kulturális profilú állami nagyvállalat²⁷ átalakulását vagy sok esetben a megszűnését eredményezte, melynek következményeként egyfajta „finanszírozási vákuum” keletkezett. Emiatt, párhuzamosan az egyre csökkenő állami és önkormányzati szerepvállalással, számos ígéretes kulturális projekt megfenekleni látszott. A művészvilág reprezentánsai már csak a régi beidegződések okán az Antall-kormány első időszakában is a szaktárcához fordultak támogatási igényeikkel, benne remélvén az egyedüli mecénást.²⁸ A nyolcvanas évek óta tendencia volt, hogy a művelődési tárca által összefogott oktatási és kulturális területek közül a költségvetési zárolások mindig az utóbbit érintették. A már a rendszerváltás előtt is létező, a szakminisztérium által kezelt Kulturális Alap fő bevételi forrását, az ún. giccsadót 1989-ben eltörölték, mert a demokratizálódás mellett már nem volt fenntartható az a korábbi gyakorlat, hogy ítésekből álló zsűri döntései alapján vessenek ki közterhet a giccsesnek nyilvánított kulturális produktumokra. Az eljövendő állami mecenatúra jogi formájára és finanszírozási forrásaira nézvést is több egymással konkuráló javaslat is képezett. Kezdetben egy alapítványt képzeltek el, ahová a piactudomány megerősödésével a kereskedelmi bankszektor is juttathat adományokat. A kereskedelmi bankok és a biztosítótársaságok e helyett viszont inkább saját maguk vették kézbe szponzorációs tevékenységüket. Volt olyan ötlet is, melyben az NKA ingatlankezelőként hasznosította volna az összes állami fenntartású magyar kulturális intézmény épületét, egy másik meg nem valósult javaslatként pedig egy jelentős árbevétellel rendelkező állami vállalat nyereségéből finanszírozták volna a kulturális élet egy jelentős szeletét. Megfogalmazódott, hogy a kultúrával közvetett kapcsolatban álló, a kulturális tudástökből hasznot hajtó, de nem kifejezetten kulturális tevékenységet végző magánvállalkozásokat²⁹ kellene egyfajta kulturális járulék fizetésére kötelezni, mely az NKA bevételeinek az alapját adhatná. A finanszírozás tekintetében érkezett olyan javaslat is, mely a személyi jövedelemadó bevételek fél százalékának terhére finanszírozta volna az NKA-t, ez elől azonban a Pénzügyminisztérium akkori vezetése azonban elzárkózott.³⁰

²⁶ „Az NKA olyan motor, ami húsz éve működik” - interjú Fekete Györggyel In BAJNAI i.m. 34.-35.

²⁷ Pl. film,- és lemezgyárak, kiadóvállalatok

²⁸ FEKETE György: Egy gondolat története és tapasztalatai, *Beszélő*, 2003. április

²⁹ Pl. reklámügynökségek, iparművészet és formatervezés eredményeit hasznosító ipari cégek

³⁰ „Fantasztikus munkatársakkal dolgozhattam” - interjú Perlik Pállal In BAJNAI i.m. 68-69.

2. A Nemzeti Kulturális Alap (NKA) bevételi forrásai és támogatási rendszere

1993 áprilisában hatályba lépett a Nemzeti Kulturális Alapról szóló törvény,³¹ mely a korábbi Kulturális Alap jogutódjaként a Nemzeti Kulturális Alapot a Művelődési és Közoktatási Minisztérium rendelkezése alá, a szakminiszter kezelésébe vonta. Az eredeti szabályozás szerint a kollégiumvezetőket a miniszter kérte fel két éves időtartamra. Az NKA bevételi forrásainak legnagyobb részét egészen 2009-ig az ún. kulturális termékek és szolgáltatások után befizetendő járulék adta.³² Ez ahhoz a paradox, ellentmondásos helyzethez vezetett, hogy éppen a segíteni kívánt kulturális szféra által megtermelt javakra lett járulék kivette, mely az NKA bevételeinek az alapját képezte.³³ A kulturális járulék egyik fő mellékhatása az volt, hogy sarkosan fogalmazva a nyereséges kulturális kezdeményezésektől vontak el forrásokat, hogy kevésbé jól menő intézményeket finanszírozzanak.³⁴ Ezen kívül még az NKA bevételi forrásai közé tartoztak a kezdeti időkben a privatizációs bevételek egy szerény hányada, a szerzői jogi bírság-befizetések, az önkéntes adományok, az állami dotáció, és a nemzetközi együttműködések által biztosított kulturális támogatások.³⁵

Elsőként 2009-ben módosult jelentős mértékben az NKA bevételeinek forrása. Az Országgyűlés jogalkotási aktusa³⁶ hatályon kívül helyezte a kulturális járulékot, és helyébe angolszász mintára az ötöslottó szerencsejáték játékadójának 90 százaléka került, mely által a módosítást követő első évben az NKA korábbi bevételei 6-8 milliárd Ft-ról 10 milliárd Ft-ra növekedtek.³⁷ Talán nem ez volt az eredeti jogalkotói szándék, de a törvénymódosítással megszűnt a pornográf tartalmú termékek és szolgáltatások utáni járulékfizetési kötelezettség is, melyet azonban az Országgyűlés 2011-ben ún. kulturális adóként visszaállított.³⁸ A 2011-es törvénymódosítást követően az ötöslottó szerencsejáték játékadójának 90 százalékan túl megjelent a kulturális adó, a személyi jövedelemadóból felajánlható 1 %, a költségvetési támogatás és a központi költségvetési támogatásokból előirányzott összeg, valamint jelentős bevételi forrásként a szerzői jogi törvény alapján a közös jogkezelőktől származó befizetések.³⁹ Ezek az ún. üres hordozói szerzői jogdíjbevételek 25 %-át jelentik, melyek például az NKA könnyűzenei tehetséggondozó és mentoráló kezdeményezésének, a Cseh Tamás Programnak is

³¹ 1993. évi XXIII. törvény a Nemzeti Kulturális Alapról (a továbbiakban: Nkatv.)

³² BAJNAI i.m. 37.

³³ Interjú Perlik Pállal i.m. 69.

³⁴ „Mondjon még egy ilyen intézményt” - Interjú Harsányi Lászlóval In BAJNAI i.m. 61.

³⁵ BAJNAI i.m. 37.

³⁶ 2009. évi LXXVII. törvény a közteherviselés rendszerének átalakítását célzó törvénymódosításokról

³⁷ Interjú Harsányi Lászlóval In BAJNAI i.m. 61.

³⁸ 2011. évi CLX. törvény a Nemzeti Kulturális Alapról szóló 1993. évi XXIII. törvény módosításáról

³⁹ Nkatv. 4. § (1) bek.

az alapját képezi. Az NKA pályázatainak nevezési díjai is az Alap mecenatúrára tevékenységére fordíthatóak.⁴⁰

Az NKA létrehozatalának egyik fő oka az volt, hogy olyan, a kulturális életben jártas művészek és szakemberek kerüljenek döntéshozói pozícióba a forráselosztást illetően, akik a sokszínű kulturális intézményrendszert és szakmai-civil szervezeti hálót reprezentálják, ezáltal képesek eltérő kulturális értékrendeket, ízlésvilágot, szakmai érdekeket is ütköztetni egymással. Az NKA működési mechanizmusában pedig ezek a különböző eredővel rendelkező erők konszenzusra, kompromisszumokra vannak ítélve. Ennek ugyan meglehet az a veszélye, hogy helyenként a „zsákmányt” felosztván az egyes kollégiumi tagok a saját klientúrájuknak kedveznek, ezt azonban a legtöbb esetben kiküszöbölik az összeférhetlenségi szabályok, a miniszteri delegáltak kiegyenlítő szerepe vagy a Bizottság beavatkozási lehetősége szabálytalanságok érzékelése esetén. Éppen ezért érzékeny kérdés a kezdetektől meglévő miniszteri keret és a szakmai kollégiumok által kezelt források felosztási aránya. A miniszteri keret egy politikai keret, mely azt szolgálja, hogy a kultúrafinanszírozás eszközével támogassa az adott szakminiszter kultúrpolitikai elképzeléseit, illetve olyan, általa értékesnek tekintett kezdeményezéseket támogasson, melyeket a kollégiumok nem tudtak vagy nem tartottak érdemesnek a dotálásra. A mindenkor kulturáért felelős miniszter diszkrecionális hatásköre az NKA törvény szerint, hogy mecénásként, mely alkotókat, alkotásokat vagy kulturális eseményeket tart érdemesnek a támogatásra. A miniszteri keret kezdetben az összes felhasználható forrás 10 %-át jelentette, ez a források későbbi bővülésével később sem csökkent, hanem ingadozott.⁴¹ Egy időszakban a miniszteri keretet a felosztható források 50 %-ra emelték, ez azonban a politikai szimpátiáktól függetlenül éles kritikákat váltott ki az NKA tisztségviselői és a kulturális szféra szereplőiben egyaránt. Jankovics Marcell elnökségének⁴² idején a miniszteri keret soha nem ment 33 % fölé, a jelenleg hatályos törvényi szabályozás szerint a miniszteri keret az NKA működési költségeivel csökkentett bevételi források 25 %-át teszi ki.⁴³ Egyes vélemények szerint a miniszteri keret intézménye „idegen test” az NKA szervezetében,⁴⁴ álláspontunk szerint ez azonban tisztábbá és átláthatóvá teszi az NKA támogatási mechanizmusait, a miniszteri keret különválasztása pedig legtöbbször megóvja a szakmai kollégiumokat a politikai nyomásgyakorlástól, ez pedig növeli a kollégiumi tagok döntési szabadságát, nagyobb mértékű szakmai elismertséget és konszenzust teremtve.

⁴⁰ BAJNAI i.m. 60.

⁴¹ „Az NKA mindenféle változás ellenére megőrzi lényegét” - Interjú Török Andrással In BAJNAI i.m. 47.

⁴² 1998-2002 és 2010-11.

⁴³ Nkatv. 7/C. §

⁴⁴ „Mondjon még egy ilyen intézményt” - Interjú Harsányi Lászlóval In BAJNAI i.m. 63.

Az NKA pályázati forrásai visszatérítendő, illetve részben vagy egészben nem visszatérítendő formában adhatóak,⁴⁵ általánosan az előfinanszírozás a jellemző. a Bizottság döntése alapján kerülnek lehelyezésre a pályázati források a szakmai kollégiumokhoz, akik azt nyílt pályázatok vagy meghívásos pályázatok formájában oszthatják szét, a miniszteri keretből pedig kérelemre egyedi támogatás adható.⁴⁶ A sikeres pályázókkal az NKA Igazgatósága támogatási szerződést köt, a pályázati időszakban kérelemre kezdeményezhető téma,- és határidő módosítás, illetve a támogatás címzettje is megváltoztatható az Alap elnökének engedélyével. Továbbá indoklással ellátott kérelemmel egyedi mérlegelés alapján első esetben az NKA Igazgatósága, második esetben pedig az NKA elnökeként a miniszter felhasználási és elszámolási határidő módosítást is engedélyezhet. A támogatási szerződés a pályázat lezárásához szakmai beszámoló és számlaösszesítés, pénzügyi beszámoló elkészítését írja elő. Az NKA mecenatúrája egyik fő tevékenységeként alkotói támogatásokat, ösztöndíjakat is ad művek és tudományos kiadványok megalkotására, illetve terjesztésére,⁴⁷ másik fő tevékenységeként pedig kulturális események – fesztiválok, előadások, előadó-művészeti produkciók megvalósulását – segíti. A támogatási kérelemben megjelölt jogcímeknek így ezekhez a célokhoz kell kapcsolódnia. Államháztartáson kívüli kulturális szakmai és társadalmi szervezetek működési lehetősége például az NKA forrásaiból nem lehetséges, erre csak a szaktárcának van lehetősége címzett egyedi támogatással vagy pedig ez a Nemzeti Együttműködési Alap (NEA)⁴⁸ terhére történhet. Az NKA törvény 2012-es módosítása⁴⁹ megteremtette annak lehetőségét, hogy a kultúráért felelős miniszter az NKA elnökeként az ötöslottó szerencsejáték játékadójából származó éves bevétel terhére, maximálisan annak 10 %-os összegéig, egyedi kérelemre és egyedi elbírálással működési támogatást nyújtson az ágazati szaktárca irányítása és fenntartása alatt álló intézmény számára.⁵⁰

3. A Nemzeti Kulturális Alap (NKA) státusza és szervezete

Az NKA tényleges tevékenységét 1994-ben kezdte meg csak, amikor létrejöttek a napjainkban is a működési struktúra alapját jelentő Bizottság és a szakmai kollégiumok, melyet a törvény eredeti szövege szerint a kultúráért felelős miniszter létesíthet, a Bizottságba és a

⁴⁵ Nkatv. 9. § (1) bek.

⁴⁶ Nkatv. 9. § (2) bek.

⁴⁷ Ld. bővebben BAJNAI i.m. 55.

⁴⁸ Korábban Nemzeti Civil Alap. Különböző profilú civil szervezeteket, egyesületeket, alapítványokat támogat, az NKA-hoz hasonlóan elkülönített állami pénzalapként jött létre.

⁴⁹ Ld. bővebben BAJNAI i.m. 160.

⁵⁰ Nkatv. 7/C. § (2) bek.

kollégiumokba pedig fele-fele arányban a miniszter, valamint az érintett kulturális szakmai és társadalmi szervezetek delegálhatnak tagokat.⁵¹

A Nemzeti Kulturális Alap (NKA) az államháztartási törvény szerint⁵² jelenleg elkülönített állami pénzalapként működik,⁵³ így külön költségvetési fejezetben szerepel.⁵⁴ Ez garantálja az NKA költségvetési önállóságát, mert így az nem része a központi közigazgatás, a kormányzat kiemelt előirányzatainak. A központi hivatalok és minisztériumi háttérintézmények felülvizsgálatáról szóló vonatkozó kormányhatározat ugyanakkor úgy rendelkezik, hogy az NKA kezelőszervének funkcióját ellátó Igazgatóság jogutódlással megszűnik és beleolvad az Emberi Erőforrások Minisztériumának (EMMI) elsősorban pályázatkezeléssel foglalkozó háttérintézményébe, az Emberi erőforrás Támogatáskezelőbe, így megszűnik önálló költségvetési szervnek lenni.⁵⁵ Miután a jogszabályi környezet előírja, hogy egy elkülönített állami pénzalapot önálló költségvetési szerv kezelhet,⁵⁶ ez a kormányzati szándék kétségeket vet fel abban a tekintetben, hogy az NKA megmaradhat-e elkülönített állami pénzalapként vagy pedig forrásai az EMMI, illetve a mindenkori kultúráért felelős minisztérium költségvetésének részévé válnak-e? Az NKA Igazgatóságának egy minisztériumi háttérintézménybe történő beolvasztása a bürokráciacsökkentés és költséghatékonyság szándékával történik, azonban az Igazgatóság feladatainak sokrétűsége kétségessé teszi, hogy a még nagyobb szervezetbe történő integrálás nem jár-e az Igazgatóságra korábban jellemző hatékonyság, gyorsaság és rugalmasság eltűnésével. Kultúrpolitikai szempont lehet még, hogyha az NKA bevételei elkülönített állami pénzalap státuszát elveszítvén az EMMI költségvetési fejezetében jelennek meg, azzal csorbulhat az NKA függetlenségéről a kulturális közéletben meglévő kép.

Az NKA-ról szóló törvény 2012-es módosítása után a szervezetelnöke a mindenkori kultúráért felelős miniszter, aki jelenleg az emberi erőforrások minisztere.⁵⁷ 1994- 2012 között az NKA elnöke a kultúráért felelős miniszter által kinevezett személy volt.⁵⁸ Az NKA elnökeként a miniszter hatásköre, hogy rendelettel állandó és ideiglenes szakmai kollégiumokat hozzon létre és kinevezze azok vezetőit.⁵⁹ A 2012-es törvénymódosítás óta a minisztert az általa legfeljebb négyéves

⁵¹ BAJNAI i.m. 37.

⁵² Az államháztartásról szóló 2011. évi CXCV. törvény

⁵³ Nkatv. 1. § (1) bek.

⁵⁴ Pl. az LXVII. fejezet a Magyarország 2016. évi központi költségvetéséről szóló 2015. évi C. törvényben

⁵⁵ 1312/2016. (VI. 13.) Korm. határozat a központi hivatalok és a költségvetési szervi formában működő minisztériumi háttérintézmények felülvizsgálatával kapcsolatos intézkedésekről 1. melléklet 1. k) pont

⁵⁶ „Céлом a stabilitás, hatékonyság, fejlődés” – Interjú Krucsainé Herter Anikóval In BAJNAI i.m. 26.

⁵⁷ Nkatv. 1. § (2) bek.

⁵⁸ BAJNAI i.m. 52.

⁵⁹ 9/2006. (V. 9.) NKÖM rendelet a Nemzeti Kulturális Alapról szóló 1993. évi XXIII. törvény végrehajtásáról (a továbbiakban: Nkatvhr.)

mandátummal kinevezett alelnök helyettesíti.⁶⁰ A Bizottság üléseit is szokás szerint az NKA alelnöke vezeti le a miniszter képviselőjeként.

A Bizottságnak elvi, irányító, és koordinatív, valamint a jogszabályokban meghatározott döntéshozó szerepe van. A Bizottság felügyeli a kollégiumok törvényes működését és éves beszámolót készít az Alap működéséről. A Bizottság dönt az NKA támogatási céljairól, rövid és középtávú kulturális stratégiájáról.⁶¹ A Bizottság döntései a kollégiumokra nézve kötelezőek. A Bizottság összehangolja a kollégiumok tevékenységét, dönt a köztük meglévő vitás kérdésekről, ezen kívül határoz a támogatási célokról és szempontokról, meghatározván ezek rangsorát is. A Bizottság feladata a szakmai ellenőrzések célrendszerének és szempontjainak kidolgozása, valamint az éves pályázati naptár tervezetének kidolgozása is.⁶²

Jelentős mérföldkő volt az Alap életében az NKA-ról szóló törvény 2015-ös módosítása, mely a Magyar Művészeti Akadémiának (MMA) intézményes és jogszabályban garantált beleszólást biztosít az NKA működésébe.⁶³ A 2010-es kormányváltás után olyan javaslatok is megfogalmazódtak, melyek az NKA megszüntetésével számoltak, de ezt politikai beállítottságtól függetlenül a művészvilág és az értelmiség jelentős hányada, köztük Jankovics Marcell Kossuth-díjas rajzfilmrendező, az NKA kétszeres elnöke élesen ellenezte.⁶⁴ 2012-ben olyan híresztelések is szárnyra kaptak, hogy az NKA forrásait teljes egészében az Orbán Viktor kormányfő által favorizált MMA részére kívánják átadni,⁶⁵ az MMA ugyanis a 2012-ben hatályba lépett új Alaptörvényben a Magyar Tudományos Akadémiához (MTA) hasonlóan köztestületi státust kapott.⁶⁶ A 2015-ös törvénymódosítás végül megőrizte az NKA szervezeti önállóságát, azonban több ponton növelte az MMA beleszólását az Alap működésébe. Az MMA elnöke véleményezési jogot kapott az NKA alelnökének kinevezésével⁶⁷ és az ún. művészeti tematikájú kollégiumok létrehozásával összefüggésben,⁶⁸ továbbá együttdöntési jogot kapott a miniszterrel közösen az NKA Bizottsága éves munkatervének jóváhagyása⁶⁹ és az ún. művészeti tematikájú kollégiumok vezetőinek kinevezése és felmentése,⁷⁰ valamint ami a legfontosabb, az NKA bevételeinek a kollégiumok közti felosztási

⁶⁰ Nkatv. 1. § (3) bek.

⁶¹ Nkatv. 2. § (5) bek.

⁶² BAJNAI i.m. 82.

⁶³ 2015. évi CCVII. törvény a Nemzeti Kulturális Alapról szóló 1993. évi XXIII. törvény és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény módosításáról

⁶⁴ Interjú Jankovics Marcellel In BAJNAI i.m. 54-55.

⁶⁵ Ld. PÁPAY György: Törésvonalak ciklusa- a második Orbán-kormány kultúrpolitikája, Kommentár 2014/1. 53.

⁶⁶ Alaptörvény X. cikk (3) bekezdés

⁶⁷ Nkatv. 1. § (3) bek.

⁶⁸ Nkatv. 2. § (3) bek.

⁶⁹ Nkatv. 2. § (2) bek.

⁷⁰ Nkatv. 2. § (3) bek.

arányai tekintetében.⁷¹ Az NKA törvény végrehajtási rendelete⁷² taxatív felsorolja NKA állandó kollégiumait, különbséget téve az ún. művészeti főtematikájú⁷³ és nem művészeti főtematikájú⁷⁴ állandó kollégiumok között. Az MMA delegálhatja ugyanis a művészeti főtematikájú kollégiumok tagjainak egyharmadát, a másik egyharmad-egyharmad delegálásáról pedig a miniszter, és az érintett kulturális szakami-civil szervezetek dönthetnek.⁷⁵ Ugyanez a delegálási arány érvényesül a Bizottság esetében is.⁷⁶ Az MMA egy-egy főt delegálhat a nem művészeti főtematikájú szakmai kollégiumokba is.⁷⁷

A törvénymódosítás egyes vélemények szerint egy józan kompromisszum eredménye volt az EMMI és az MMA között, mégis több kulturális szakmai szervezet a miniszterelnöknek és a kultúráért felelős miniszternek írt petícióval tiltakozott ellene,⁷⁸ kifogásolván az MMA megnövekedett szerepét, hiszen az MMA-n kívüli kulturális szakmai szervezetek súlya csökkent azáltal, hogy csak a kollégiumi tagok egyharmadának delegálására tehetnek javaslatot az ún. művészeti tematikájú kollégiumokban, míg a korábbi rendszerben ők adták a tagok felét. Ugyanakkor elmondható, hogy az MMA a törvénymódosítás után sem került monopolhelyzetbe az NKA forrásainak elosztása terén, megcáfolván azokat a korábbi félelmeket, melyek szerint az MMA teljesen átvinné az NKA forrásai feletti rendelkezést. A törvénymódosító javaslat általános indokolása az MMA-nak a kulturális életben betöltött kiemelkedő szerepére utal.⁷⁹

Az állandó szakmai kollégiumok hatáskörébe nem tartozó speciális célokra az NKA-t elnöklő miniszter ideiglenes szakmai kollégiumokat is létrehozhat.⁸⁰ Az ideiglenes kollégiumokra és tagjaikra vonatkozó részletes szabályok rendeleti szintű megalkotására a miniszter az NKA törvény alapján kap felhatalmazást.⁸¹ Ideiglenes szakmai kollégiumok által felhasználható források fedezeteként szóba jöhet az NKA miniszteri kerete, külső források bevonása, több állandó kollégium együttes javaslata alapján az állandó kollégiumok forrásai, valamint a Bizottság javaslata alapján az Alap

⁷¹ Nkatv. 9. § (3) bek.

⁷² Nkatvhr. 1. melléklet

⁷³ Ezek az Építőművészet Kollégiuma, Filmművészet Kollégiuma, Filmművészet Kollégiuma, Fotóművészet Kollégiuma, Iparművészet Kollégiuma, Képzőművészet Kollégiuma, Népművészet Kollégiuma, Szépirodalom Kollégiuma, Színházművészet Kollégiuma, Táncművészet Kollégiuma, Zeneművészet Kollégiuma.

⁷⁴ Ezek az Ismeretterjesztés és Környezetkultúra Kollégiuma, Könnyűzene Kollégiuma, Könyvkiadás Kollégiuma, Közgűjtemények Kollégiuma, Közművelődés Kollégiuma, Kulturális Fesztiválok Kollégiuma, Örökségvédelem Kollégiuma.

⁷⁵ Nkatv. 2. § (4) bek.

⁷⁶ Nkatv. 2. § (1) bek.

⁷⁷ Nkatv. 2. § (4a) bek.

⁷⁸ <http://mno.hu/kulturpolitika/levelet-irtak-a-muveszek-a-lex-fekete-ellen-1313365> (letöltési állapot: 2016.06.30.)

⁷⁹ <http://www.parlament.hu/irom40/07403/07403.pdf> (letöltési állapot: 2016.06.30.)

⁸⁰ Nkatv. 2. § (3) bek.

⁸¹ Nkatv. 10. § (2) bek. d) pont

költségvetése.⁸² Az NKA-ban jelenleg három ideiglenes kollégium működik: a Cseh Tamás Program (CSTP), a Halmos Béla Program, valamint a Kulturális Turisztikai Fesztiválok Ideiglenes Kollégiumai.⁸³ A könnyűzenei tehetséggondozást, utánpótlásképzést, valamint a fiatal magyar együttesek hazai és külföldi népszerűsítését, fellépési lehetőségeinek segítését célul kitűző Cseh Tamás Program bevételi forrása az ún. üres adathordozók után szedett jogdíjbevételek 25 %-a,⁸⁴ melyet a szerzői jogról szóló törvény hatályos szövege szerint kötelesek az NKA részére átadni, hogy az Alap azt kulturális célra használhassa fel. A kilenc alprogramból álló Cseh Tamás Program mintájára⁸⁵ alakult meg 2016-ban a népzenei utánpótlást támogató Halmos Béla Program Ideiglenes Kollégiuma.⁸⁶ A Kulturális Turisztikai Fesztiválok Ideiglenes Kollégiuma 2012 óta működik, jelenleg fele-fele részben az Emberi Erőforrások Minisztériuma (EMMI) és a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium (NFM) által biztosított forrásokból.⁸⁷

Az NKA jogszerű működését garantáló kezelőszerv, az önálló költségvetési szerve jogállással rendelkező Igazgatóság létrehozásáról az NKA törvény 1996-os módosítása gondoskodott.⁸⁸ Az NKA jogelődjeként működő Kulturális Alapot korábban a Művelődési és Közoktatási Minisztérium⁸⁹ Művelődésgazdasági Főosztálya kezelte. Az Igazgatóság létrehozását az NKA műszaki-informatikai és gazdasági-pénzügyi hátterének kialakítása, valamint a pályázatok számának a növekedése indokolta: 1993-94-ben kétezer, míg 2012-ben már tizenkétezer pályázatot nyújtottak be az NKA-hoz, ez indokolta, hogy az NKA dolgozóinak a létszáma 1993 és 2012 között 29 főről 112 főre emelkedett,⁹⁰ miközben a működési kiadások konstans módon az NKA összbevételeinek 6-7 %-ra voltak tehetőek.⁹¹ Az NKA Igazgatósága az online pályáztatás keretében a kollégiumi pályázatok mellett a miniszteri keret egyedi támogatási kérelmeinek feldolgozásában is közreműködik, valamint elvégzi a pályázatokkal kapcsolatos elszámolási és ellenőrzési teendőket.⁹² A 2012-es törvénymódosítással az NKA Igazgatóságába tagozódott be az Előadó-művészeti Iroda,⁹³ mely az előadó-művészeti törvény⁹⁴ végrehajtásával kapcsolatos hatósági ellenőrzési és nyilvántartási,

⁸² Nkatvhr. 9. § (3) bek.

⁸³ <http://www.nka.hu/rolunk/nka> (letöltési állapot: 2016.06.31.)

⁸⁴ <http://www.nka.hu/cstp> (letöltési állapot: 2016.06.31.)

⁸⁵ <http://csehtamasprogram.hu/bemutakozas> (letöltési állapot: 2016.06.31.)

⁸⁶ http://www.nka.hu/halmos_bela_id_koll (letöltési állapot: 2016.06.31.)

⁸⁷ http://www.turizmusonline.hu/cikk/megalakult_a_kulturalis_turisztikai_fesztivalok_ideiglenes_kollegiuma (letöltési állapot: 2016.06.31.)

⁸⁸ 1996. évi XXIX. törvény a Nemzeti Kulturális Alapról szóló 1993. évi XXIII. törvény módosításáról

⁸⁹ Az EMMI egyik jogelődje.

⁹⁰ Interjú Krucsainé Herter Anikóval In BAJNAI i.m. 26.

⁹¹ Interjú Perlik Pállal In BAJNAI i.m. 72.

⁹² <http://www.nka.hu/rolunk/elerhetosegek> (letöltési állapot: 2016.06.27.)

⁹³ <http://www.eloadomuveszetiroda.hu/> (letöltési állapot: 2016.06.30.)

⁹⁴ 2008. évi XCIX. törvény az előadó-művészeti szervezetek támogatásáról és sajátos foglalkoztatási szabályairól (a továbbiakban: Emtv.)

statisztikai feladatokat látja el a támogatásra jogosult előadó-művészeti szervezetekkel összefüggésben,⁹⁵ emellett pedig működési és titkársági adminisztratív háttérrel biztosít a kultúráért felelős miniszter előadó-művészeti szakmai tanácsadó testületeinek⁹⁶ és a Nemzeti Előadó-művészeti Érdekegyeztető Tanácsnak.⁹⁷

Az NKA több mint két évtizedes működése során országos jelentőségű kulturális programok sorát finanszírozta és egy részüket finanszírozza ma is a széles kulturális szféra minden területét felölelve. Ezek közé tartozik például a Digitális Irodalmi Akadémia (DIA),⁹⁸ a Nagy Könyv projekt,⁹⁹ az Ithaka Program,¹⁰⁰ a Publishing Hungary¹⁰¹ vagy éppen a Márai Program.¹⁰² Az NKA-nak mindezen túl kiemelkedő szerepe van még a fesztiválfinanszírozásban¹⁰³ és a könyvtári digitalizációban is.¹⁰⁴ Ezek a tények és számadatok jól mutatják, hogy az Nemzeti Kulturális Alap (NKA) 1993-as megalapítása óta a legfontosabb hazai mecénatúrává, az államháztartáson kívüli állami kultúrafinanszírozás fő intézményévé vált, mely jó például szolgálhat más országok állami kultúrafinanszírozási rendszereinek is.

Irodalomjegyzék

1. BAJNAI Zsolt: *A kultúra szolgálatában- 20 éves a Nemzeti Kulturális Alap*. NKA Igazgatósága, Budapest, 2013.
2. Harry HILLMAN CHARTRAND & Claire MCCAUGHEY: *The arm's lenght Principe and the arts: An International Perspective - Past, Present and Future* In M.C. CUMMINGS Jr & J. Mark DAVIDSON SCHUSTER (szerk.): *Who's to Pay? for the Arts: The International Search for Models of Support*. American Council for the Arts, New York City, 1989.
3. FEKETE György: Egy gondolat története és tapasztalatai, *Beszélő*, 2003. április
4. HARSÁNYI LÁSZLÓ: A magyar kulturális szféra makrogazdasági jellemzői In DAUBNER Katalin, HORVÁTH Sándor, PETRÓ Katalin (szerk.): *Kultúra-gazdaságtani tanulmányok*. Aula, Budapest, 2002.

⁹⁵ <http://www.nka.hu/rolunk/nkai> (letöltési állapot: 2016.06.30.)

⁹⁶ Ezek a következők: a Színházművészeti Bizottság, a Zeneművészeti Bizottság és a Táncművészeti Bizottság

⁹⁷ Emtv. 4. § g) pont és Emtv. 5.-5/B. §-ok

⁹⁸ BAJNAI i.m. 47.

⁹⁹ Uo. 62.

¹⁰⁰ Uo. 85.

¹⁰¹ Uo. 121.

¹⁰² Uo. 151.

¹⁰³ Pl. http://www.nka.hu/archivum/palyazati_felhivasok/kulturalis-fesztivalok_m140624 (letöltési állapot: 2016.06.30.)

¹⁰⁴ Pl. http://www.nka.hu/archivum/palyazati_felhivasok/kozgyujtemenyek_3532_151005 (letöltési állapot: 2016.06.30.)

5. INKEI Péter: Állami kultúratámogatás és kulturális politika Magyarországon, 1990-2010 In ZACHAR Balázs, DÉR Csaba Dezső (szerk.): *Új utak a művészeti menedzsmentben*. Arts & Business Kiadó, Budapest, 2011.
6. Péter INKEI- Veronika VASPÁL: *Country Profile Hungary 2014- Compendium Cultural Policies and Trends In Europe*. Council of Europe- ERICarts, 16th Edition 2015. 5.
7. L. SIMON László: Polgári kultúrpolitika – Eredmények és dilemmák, *Szín. Közösségi Művelődés. A Magyar Művelődési Intézet folyóirata*. 2013/1. január
8. KONCZ Gábor Dr.: A kultúra mai finanszírozási szisztémája. *Szín. Közösségi Művelődés. A Magyar Művelődési Intézet folyóirata*, 2005/3. szám, december
9. KONCZ Gábor Dr.: Mecenatúra, közvetett, láthatatlan és rejtett finanszírozás a kultúrában. *Szín. Közösségi Művelődés. A Magyar Művelődési Intézet folyóirata*. 2006/6. (december)
10. KUTI Éva – MARSCHALL Miklós: *Az állam szerepe a kulturális szférában*. Művelődéskutató Intézet, Budapest, 1989.
11. PÁPAY György: Törésvonalak ciklusa- a második Orbán-kormány kultúrpolitikája, *Kommentár* 2014/1.
12. ZACHAR Balázs: Adókedvezményen alapuló kultúrafinanszírozási modellek- film, és előadóművészeti támogatások In ZACHAR Balázs, DÉR Csaba Dezső (szerk.): *Új utak a művészeti menedzsmentben*. Arts & Business Kiadó, Budapest, 2011.

5. Felhasznált jogforrások

- Magyarország Alaptörvénye
- 1993. évi XXIII. törvény a Nemzeti Kulturális Alapról
- 2008. évi XCIX. törvény az előadó-művészeti szervezetek támogatásáról és sajátos foglalkoztatási szabályairól
- 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról
- 2011. évi CXCV. törvény az államháztartásról
- 2009. évi LXXVII. törvény a közteherviselés rendszerének átalakítását célzó törvénymódosításokról
- 9/2006. (V. 9.) NKÖM rendelet a Nemzeti Kulturális Alapról szóló 1993. évi XXIII. törvény végrehajtásáról
- 33/2014. (IX. 16.) EMMI utasítás az Emberi Erőforrások Minisztériuma Szervezeti és Működési Szabályzatáról
- 1312/2016. (VI. 13.) Korm. határozat a központi hivatalok és a költségvetési szervi formában működő minisztériumi háttérintézmények felülvizsgálatával kapcsolatos intézkedésekről